

**RAZGLEDNICA
IZ DOBROTE**

Dobrota

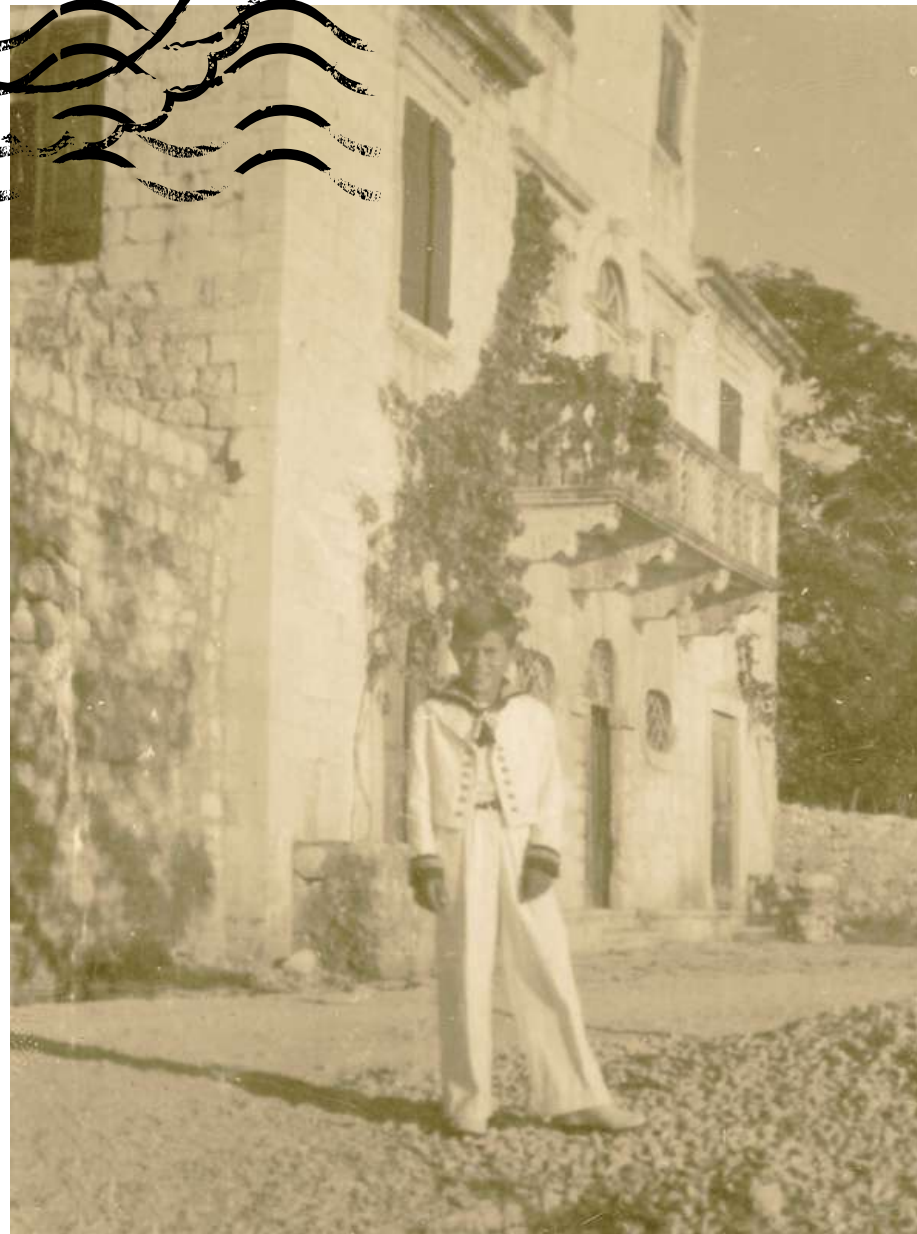
Dobrota, more ti šapuće priče pradjedova,
kameni prozori čuvaju tragove srca stotinu nevesti,
a svaki val vječno pjeva tvoje ime,
dom hrabrih pomoraca, kolijevka kapetana.

Tvoje masline šire ruke prema nebu,
tvoje loze pletu krunu na obali,
a zvona sv. Eustahija prizivaju jutro
u kojima su djeca učila hrabrost od očeva.

Svakim kamenom u tvojim palačama,
svakom pukotinom na starim skalinama,
odzvanja ljubav onih što su odlazili
i uvijek ti se vraćali - u pjesmi, u molitvi, u suzi.

Dobrota, ti nisi samo mjesto na obali,
ti si srce Boke što kuca u tišini zaljeva,
ti si pjesma što nikad ne prestaje,
ti si dom što vječno zove sinove svoje.

Toni Dabinović





Dragi čitatelji, prijatelji Boke,

mjesto Dobrota u samom je srcu najljepšeg zaljeva na svijetu – Boke kotorske. Dom je to i znamenitim hrvatskim obiteljima, prekrasnim palačama, crkvama, bogatoj i slavnoj povijesti, mitovima i zanimljivim pričama.

Projekt „Putevima bokeljskih Hrvata“ šalje Vam razglednicu iz Dobrote. Upoznat ćete nekoliko obitelji, vidjeti nekoliko palača, u starom sjaju ili, pak, današnjem izdanju koje je također znakovito. Emotivna je ovo razglednica koja nas iz davne povijesti vodi u surovu realnost. Ona će ostati kao pismo novim naraštajima, ostat će podsjetnik da su u mjestu Dobrota nekada živjele obitelji koje su slavu ovog malog mjesta, ali i cijelog bokokotorskog zaljeva pronijele diljem svijeta!

Dobrota je smještena u srcu Boke kotorske, na pitomoj obali između Kotora i Prčnja, u podnožju strmih planina koje se spuštaju sve do mora. Ovo mjesto, uronjeno u mirise maslina, vinove loze i mediteranskog bilja, stoljećima je bilo dom pomorcima, trgovcima i brodovlasnicima. Kuće i palače u nizu, podignute uz samu obalu, svjedoče o bogatstvu i raskoši prošlih vremena, ali i o marljivosti i ustrajnosti ljudi koji su ih gradili.

Dobrota nije samo prostor na zemljovidu Boke kotorske – ona je simbol života uz more, snage vjere, pripadnosti zajednici i povezanosti s morem koje je hranilo, ali i iskušavalo generacije njezinih stanovnika. Svojim kamenim palačama, prostranim konobama i visokim prozorima što gledaju na more, Dobrota čuva priče o obiteljima koje su svojim brodovima plovile od Levanta do Atlantika, donoseći bogatstvo, znanje i kulturu, ali i ponos čitavom kraju.

U svojim počecima Dobrota je bila naseljena gotovo isključivo hrvatskim obiteljima – pomorcima i brodovlasnicima – čija su prezimena ostala duboko utisnuta u povijest Boke. Obitelji poput Tripkovića, Dabinovića, Ivanovića, Radoničića i mnogih drugih utkale su sebe u temelje ovog mjesta, gradeći palače koje i danas odolijevaju vremenu i podsjećaju na doba kada je Dobrota bila jedno od najvažnijih pomorskih središta na Jadranu.

Ali Dobrota nije samo povijest i kamen. Ona je i miris soli u zraku, tišina jutra kada more odražava planine, zvuk zvona crkve sv. Eustahija i koraci generacija koje su se s obale otisnule u svijet, ali su joj se uvijek, barem srcem, vraćale.

Pisati o Dobroti znači pisati o moru, o hrabrosti i viziji njezinih ljudi, ali i o gubicima, nedaćama i ponosnoj borbi za očuvanje identiteta. To je priča o mjestu koje je iznjedrilo kapetane i biskupe, dobrotvore i ratnike, ljude čija su imena i djela utkala Dobrotu u kulturnu i povijesnu baštinu Boke kotorske i hrvatskog naroda.



Pomorska tradicija Dobrote

Dobrota je stoljećima bila jedno od najvažnijih pomorskih središta Boke kotorske. Smještena uz more, u podnožju strmih planina, razvila se u mjesto čija je sudbina neraskidivo povezana s brodovima, plovidbom i trgovinom. Svaka kuća imala je mornara, svaka obitelj kapetana. More je bilo i kruh i iskušenje, i izvor bogatstva i prijetnja gubitka.

U 17. i 18. stoljeću, kada su se bokeljske obitelji počele baviti brodogradnjom i brodovlasništvom, Dobrota je iznjedrila prave pomorske dinastije. Brodovi podignuti u lokalnim brodogradilištima i u drugim jadranskim lukama nosili su imena svetaca, članova obitelji ili rodnog mjesta, a njihovi kapetani plovili su do Carigrada, Aleksandrije, Marseillea, Trsta i dalekih atlantskih luka. Dobrotski brodovi prevozili su žito, sol, vino, ulje, drvo i svilu, povezujući Istok i Zapad, a njihovi su vlasnici bili ujedno trgovci, diplomati i dobrotvori.

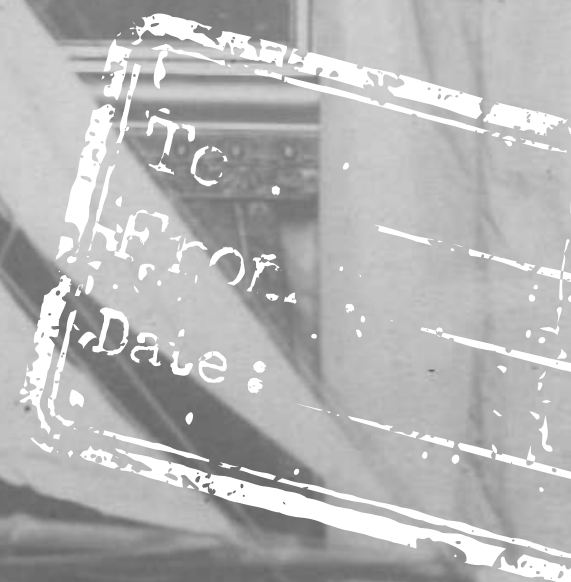
Zlatno doba pomorstva u Dobroti traje kroz 18. i 19. stoljeće. U tom razdoblju obitelji poput Tripkovića, Dabinovića, Ivanovića i Radoničića posjedovale su desetine jedrenjaka, kasnije i parobroda. Samo bratstvo Tripković dalo je više od šezdeset kapetana. Njihova hrabrost i znanje pozicionirali su Dobrotu u mrežu svjetske trgovine, a njihove palače, podignute uz more, bile su znak moći i uspjeha.

Pomorska tradicija Dobrote nije bila samo gospodarska. Ona je oblikovala identitet ljudi i njihovu duhovnost. Crkva sv. Eustahija postala je duhovno središte Dobrote, a Gospa od Škrpjela i sv. Nikola zaštitnici su pomoraca koje su obitelji prizivale molitvom pri svakom isplovljavanju. Pjesme iz dobrotskih pjesmarica svjedoče o čežnji žena koje su čekale svoje muževe i sinove, o vjeri koja je pratila svakog mornara i o ljubavi prema rodnom kraju. Pjesme su pisali i pomorci dok su odlazili na svoja putovanja. Stihovi su pisani hrvatskim jezikom, a prikupio ih je župnik crkve sv. Eustahija – don Gracija Ivanović. Čuvaju se u zbirci književnih rukopisa župnog arhiva crkve sv. Eustahija u Dobroti.

Osim crkve sv. Eustahija (sv. Stasije) u Dobroti se nalazi i crkva sv. Mateja iz 17. stoljeća, koja je dobrotska crkva matica. Podignuta je na jednom od najljepših mjesta kotorskog zaljeva, na mjestu gdje se nalazila stara manja crkva sv. Mateja još iz srednjeg vijeka.

Pomorstvo je donijelo i bogatstvo i gubitke. U vremenima prosperiteta podizane su palače, crkve i čitaonice, a u vremenima ratova i bankrota gubila se imovina i brodovi. No, unatoč svemu, Dobrota je ostala vjerna moru. More je bilo i ostalo njezin zov, njezin usud.

Danas, iako se svjetsko pomorstvo promijenilo, Dobrota u svojim kamenim kućama, obiteljskim pričama i sjećanjima potomaka čuva uspomenu na slavne kapetane i brodovlasnike. Pomorska tradicija ostaje temelj identiteta Dobrote, svjedočanstvo hrabrosti, vjere i ljubavi prema moru, koje se prenosilo s koljena na koljeno.





Kulturna i duhovna baština Dobrote

Uz more i pomorstvo, Dobrota je stoljećima gradila i bogatu kulturnu i duhovnu baštinu. Svaka obitelj, svaki kapetan i svaki pomorac svoj je život povezivao, ne samo s brodom i trgovinom, nego i s vjerom, običajima i brigom za zajednicu.

Središte duhovnog života Dobrote oduvijek je bila crkva sv. Eustahija, podignuta na samoj obali mora. Njezina zvona koja su pozivala na molitvu, pratila su pomorce pri svakom isplovljavanju i dočekivala ih pri povratku. U unutrašnjosti crkve stoljećima su se čuvala umjetnička djela, zavjetni darovi i zavjetne slike pomoraca koji su, ploveći dalekim morima, zahvaljivali za sretan povratak. Crkva nije bila samo mjesto molitve, već i simbol zajedništva, jer se cijela Dobrota okupljala oko nje.

U 19. stoljeću Dobrota je, uz crkveni život, razvijala i kulturne ustanove. Osnovana je Slavjanska čitaonica u Dobroti, jedna od prvih u Dalmaciji. Ona je bila mjesto okupljanja intelektualaca, kapetana i mladih ljudi željnih znanja i napretka. Čitaonica je svjedočila buđenju nacionalne svijesti i želji da se kultura i obrazovanje šire među narodom.

Pored crkvenih svečanosti, posebno se njegovala tradicija krsnog imena, obiteljskog blagdana koji se slavio u znak obraćenja predaka na kršćanstvo. Taj običaj bio je vezan za obitelj, ali i za cijelu zajednicu, jer su se toga dana vrata kuća otvarala za rodbinu, prijatelje i susjede. U takvim prigodama pjesma, molitva i gozba stapali su se u jedno.

Dobrota je živjela i u svojoj svakodnevici. Šetnje uz more, razgovori na pontama, okupljanja uz ribare i težake, sve je to činilo mozaik života u kojem se spajalo jednostavno i svečano. Posebnu vrijednost imale su dobrotske pjesmarice, rukopisne zbirke stihova koje su čuvala jezik i osjećaje mjesta. U njima su žene zapisivale pjesme o ljubavi, čežnji i vjeri, dok su pomorci unosili svoje misli o moru i domovini.

Kulturna i duhovna baština Dobrote zato nije tek zbirka spomenika i običaja. Ona je živa priča o ljudima koji su znali spojiti materijalno i duhovno, posao i vjeru, svakodnevicu i svečanost. Ona je spona između prošlih i budućih generacija, temelj identiteta mjesta koje je, unatoč svim promjenama, ostalo vjerno sebi.

Crkva sv. Eustahija u Dobroti

Na samoj obali Dobrote, okrenuta prema moru i planinama koje se strmo spuštaju u zaljev, uzdiže se crkva sv. Eustahija – duhovno i povijesno središte mjesta. Podignuta u 18. stoljeću, ova barokna crkva nije samo sakralni objekt, već i svjedočanstvo vjere, zavjeta i ponosa dobrotskih obitelji.

Gradnja crkve započela je 1773. godine, a dovršena 1790., u vremenu kada je Dobrota doživljavala svoj pomorski i gospodarski uspon. Najuglednije obitelji mjesta dale su svoj doprinos, financijski i materijalno, kako bi crkva bila dostojna veličine njihove zajednice. Svaka od njih željela je ostaviti svoj trag, a to se najbolje vidi u oltarima, kapelama i zavjetnim darovima.

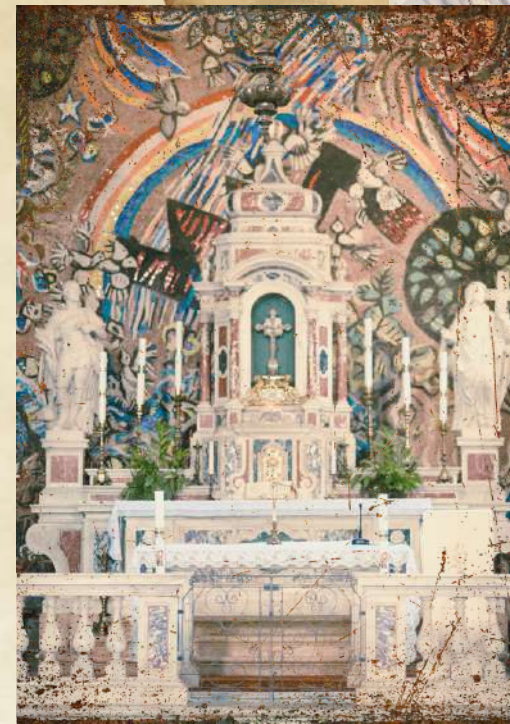
Glavni oltar posvećen je sv. Eustahiju, zaštitniku Dobrote, a u njegovu blizinu utkane su uspomene i darovi brojnih pomoraca. U crkvi se nalazi i nekoliko bočnih oltara koje su podizale pojedine obitelji. Tripkovići, Dabinovići, Ivanovići, Kosovići i Radoničići svojim su oltarima, zavjetnim slikama i darovima iskazivali zahvalnost Bogu i zaštitnicima za sretne povratke s dalekih plovidbi. Svaki oltar predstavljao je vezu između obitelji i neba, svjedočeći o vjeri da su molitve bile jednako važne kao i vještine upravljanja brodom.

Posebnu umjetničku vrijednost crkva je dobila u novije vrijeme. Nakon velikog potresa 1979. godine, kada je teško oštećena, crkva je temeljito obnovljena. Tijekom obnove, glavni oltar i prostor iznad njega obogaćeni su muralom znamenitog hrvatskog slikara Ede Murtića, čije ekspresivne linije i boje donose suvremeni umjetnički pečat u prostor bogat tradicijom. Murtićev mural skladno se uklopio u barokni okvir, stvarajući most između prošlih stoljeća i suvremene umjetnosti.

Unutrašnjost crkve ukrašena je slikama i oltarima koji nose duh baroka i mletačke umjetničke tradicije. Posebnu vrijednost imaju zavjetni darovi, slike brodova, zlatni i srebrni predmeti koje su pomorci donosili iz dalekih krajeva. Svaka slika broda bila je svojevrсни molitveni zapis: znak zahvalnosti što se posada vratila živa i zdrava.

Crkva sv. Eustahija bila je i ostala mjesto okupljanja zajednice. U njoj su se krstila djeca, slavila krsna imena, zahvaljivalo na pomorskim uspjesima i molilo u vremenima nesigurnosti. Njeni zidovi čuvaju uspomene na suze rastanka i suze radosnog povratka, na zavjete upućene Gospi i sv. Nikoli, na pjesme koje su žene pjevale dok su kapetani kretali na daleke plovidbe.

Danas crkva sv. Eustahija stoji kao najljepši spomenik Dobrote, kamen i vjera, tradicija i umjetnost, sjećanje na kapetane i pomorce, na obitelji koje su je gradile i čuvale. Ona je i dalje mjesto gdje se Dobrota prepoznaje, gdje prošlost susreće sadašnjost, a more i nebo dotiču jedno drugo.





Crkva sv. Mateja

Crkva sv. Mateja, smještena uz samu obalu Dobrote, jedno je od najvažnijih svetišta ovog mjesta i simbol njegove pomorske i vjerničke tradicije. Podignuta u 17. stoljeću, na temeljima starije kapele, crkva je tijekom stoljeća obnavljana i dograđivana, a danas predstavlja vrijedan spomenik barokne sakralne arhitekture Boke Kotorske. Posebno je značajna njezina unutrašnjost, u kojoj se nalaze oltari koje su podizale ugledne dobrotske obitelji. Svaki oltar bio je zavjet, molitva i znak zahvalnosti pomoraca za sretne povratke s dalekih putovanja. Zvonik sv. Mateja dominira okolicom i stoljećima je bio orijentir pomorcima koji su se vraćali kući.

Podignuta je na ivici brijega, na 10 m visine iznad mora, koji se strmo spušta, a koji svojom konfiguracijom dijeli Kotorski zaljev na dva nejednaka dijela: južni uži i kraći, te sjeverni, širi i dulji, tako da se s toga položaja, kao rijetko gdje u zaljevu, može uživati u njegovoj panorami. Zbog toga je crkva opasana bedemom prema moru u obliku škarpe u dužini od 73 m, visine 10 m, a sa sjevera drugim bedemom dužine 31 m i visine 5 m. Bedem je izgrađen 1745. (poslovođa Ivan Škarpa), a pristupne stuba 1752. Crkvu je posvetio biskup Ivan Antun Castelli 1748.

Prilikom posljednjih konzervatorskih i restauratorskih radova 1988. na crkvi sv. Mateja izvršena su opsežna arhitektonska istraživanja sa svim sektorima sondiranja, koja su imala za cilj provjeru pretpostavke o postojanju starije crkve sv. Mateja na mjestu današnjega zdanja. Tom prilikom je utvrđeno da u sklopu današnje crkve ne postoje ostaci starije građevine koji bi bili uklopljeni u njezine zidove. Međutim, kako u okviru spomenutih radova nisu vršena potrebna arheološka istraživanja, ostalo je zasad nepoznato nalaze li se na tlu ispod poda današnje crkve ostaci srednjovjekovne crkve sv. Mateja.

Crkva sv. Mateja svjedoči ne samo o vjerskoj odanosti Dobročana, nego i o njihovoj zajedničkoj snazi. Kao i crkva sv. Eustahija, bila je mjesto okupljanja, molitve i proslave, a njezina zvona i danas odjekuju zaljevom, čuvajući duh i identitet Dobrote.

Obitelj Tripković - razgovor s Mirjanom Tripković Pantar

Obitelj Tripković jedna je od vodećih obitelji pomoraca i brodovlasnika u Boki kotorskoj. Osobito su bili uspješni u 18. i 19. stoljeću, kada su, zajedno s drugim bokeljskim obiteljima, postali nositelji pomorske trgovine između istočne i zapadne Europe. Obitelj Tripković u 18. stoljeću posjedovala je 19 brodova, a u 19. stoljeću imali su ih 30. Tijekom 18. i 19. stoljeća bratstvo Tripković dalo je 86 pomoraca, od toga čak 63 kapetana.

Od brodovlasnika iz obitelji Tripković najznačajniji su bili Petar Tripković i Bogdan Tripković. Petar Tripković u 19. stoljeću osnovao je trgovačku tvrtku u Odesi, a kuća Tripkovića u tom gradu bila je čuvena od Odeze do Carigrada, Marseillea i Barcelone. Tvrtka je imala podružnice na Sredozemlju, Crnom moru i u Londonu. Bogdan Diodato Tripković 1895. godine osnovao je pomorsku kompaniju Ditta Tripković u Trstu, koja je posjedovala 16 brodova i jedan tegljač. Društvo je 1914. godine, po broju brodova i tonaži, bilo najveće privatno parobrodarsko društvo u Austro-Ugarskoj. Tada je imalo 14 brodova duge plovidbe i dva broda obalne plovidbe. Svi pomorci na tim brodovima bili su iz naših krajeva. Godine 1921. ova flota pripala je Italiji na temelju međunarodnog sporazuma. Kapetan Bogdan Tripković bio je i admiral Bokeljske mornarice.

Naši preci, osim što su bili pomorci i brodovlasnici, bili su i ratnici, biskupi, sabornici i dobrotvori. Ratovali su protiv Turaka i gusara. U tim se bitkama 17. i 18. stoljeća osobito istaknuo Ilija Tripković.

Obitelj Tripković bila je vrlo bogata – osim brodova, posjedovala je 15 kuća u Dobroti (od toga osam dvokatnica, šest jednokatnica i palaču), te dvije kuće u Trstu.

No, bilo je i gubitaka. Za vrijeme poznatog državnog bankrota Austrije 1815. godine, kuća Tripković izgubila je 400.000 forinti, od ukupno dva milijuna koliko je izgubila cijela Dobrota. Nakon Drugog svjetskog rata, velik dio imovine bio je nacionaliziran. Najteži udarac doživjeli smo od 1991. do 2000. godine, kada je otuđeno više od 90% našeg zemljišta – preko 500.000 kvadratnih metara u katastarskim općinama Dobrota, Kavač i Škaljari. U Kavaču je, primjerice, 1990. godine obitelj imala šest čestica sa zgradama i 60 čestica zemlje, a 2000. godine ostala je samo jedna čestica. Sve ostalo bilo je nezakonito preneseno na treća lica. Podneseni su brojni zahtjevi i tužbe, ali bez uspjeha.





Palača Tripković

Palača Tripković sagrađena je u drugoj polovici 18. stoljeća, a podigao ju je Andrija Tripković. Od gradnje nije bila značajno preuređivana. Tijekom Prvog svjetskog rata palača je bila teško oštećena granatiranjem – stradala su ulazna vrata i dio fasade, no nakon rata to je sanirano.

Palača je imala prizemlje i tri kata. U prizemlju su bile radne prostorije, a na prvom katu veliki salon od oko 100 m², s četiri sobe, tri spavaće i jedna prijamna.

U 20. stoljeću život u palači bio je zahtjevan. Ljeti bi dolazila cijela obitelj, najviše u srpnju i kolovozu, i svi su morali raditi na održavanju. Najveći teret bio je na ocu, koji je svako ljeto bojao prozore i brinuo za stolariju. Kuća nije imala struje do početka 1960-ih – koristile su se voštane svijeće i petrolejske lampe. Kuhalo se na ulje u ognjištu, glačalo željeznim peglama s užarenim ugljenom, a vode nije bilo osim u cisterni u prizemlju, pa se morala nositi na katove. Kasnije je ugradnjom hidrofora to olakšano. U vrijeme suše susjedi su često dolazili po vodu kod Tripkovića.

Palača je imala prizemlje i tri kata. Na prvom katu bio je veliki salon od oko 100 m² s četiri sobe – tri spavaće i jedna prijamna. Taj salon bio je ukrašen velikim venecijanskim ogledalima. Na drugom katu bio je također veliki salon iste veličine i pet soba, od kojih je jedna bila prijamna. Zidove su krasile slike jedrenjaka. Treći kat imao je jednu veliku sobu s pogledom na more, dvije manje sobe, kuhinju i sanitarni čvor. U stražnjem dijelu zgrade nalazile su se kuhinje, sanitarni čvor i manja prostorija.

Cijela palača bila je namještena stilskim namještajem iz 17., 18. i 19. stoljeća. U spavaćim sobama bili su kreveti, ormari, noćni ormarići, komode, kanapei i stolići. U salonima veliki stol u sredini, naslonjači, kanapei, ogledala, glasovir, vitrine i drugi namještaj. Palača je imala i dva stubišta – prednje, za vlasnike i goste, te stražnje, za posluđu, koje je vodilo u kuhinje.

Posebno se pamte obiteljski albumi s fotografijama bračnih parova, djece i cijelih obitelji. Na trećem katu bilo je mnogo škrinja, u kojima se čuvala odjeća – svilene čipkaste haljine, rukavice, šeširi – ali i nešto oružja. Posebno je vrijedan bio ostakljeni ormar s brojnim starim knjigama, većinom na latinskom, ispred kojeg je stajalo raspelo i kandilo.

Ljeti su se slavila dva blagdana: blagdan Male Gospe i Gospe od Škrpjela, kada se išlo na misu na otočić barkom s motorom; te 14. rujna – krsno ime, praznik dana kad je obitelj prihvatila kršćanstvo. Stare dobrotke obitelji, među njima i Radoničići, slavile su krsno ime toga dana, dok su druge obitelji slavile 1. studenoga.

Atmosfera u palači bila je prava ladanjska, slično onoj iz romana Jane Austen. Do Prvog svjetskog rata obitelj je u palači boravila samo ljeti, a zime provodila u Trstu ili Veneciji.

Palača je teško stradala u potresu 1979. godine. Obitelj je htjela sanirati štetu, ali vlasti to nisu dopustile. Iako su dobili sredstva za obnovu kulturno-povijesnih spomenika, nisu učinili ništa, pa je prodaja palače postala neminovnost.

Prodaja palače i sjećanja

Naravno da mi je žao što je palača prodana, ali kada danas o tome razmišljam, ne znam tko bi je u današnje vrijeme mogao održavati. Nekada je to bio moj otac, koji je sve svoje slobodno vrijeme posvećivao palači. Nakon prodaje, palača je obnovljena – eksterijer je lijepo sređen, ali meni nedostaje vegetacija. Nekada su ispred palače bila stabla oraha, badema, vinove loze, ukrasno bilje i cvijeće – danas toga više nema.

Posebno mi je žao interijera koji je potpuno promijenjen i više uopće nije prepoznatljiv. Nakon prodaje palaču sam posjetila samo jednom. Iako mi je žao što više nije naša, ipak mi je draže vidjeti ju obnovljenu, nego u ruševnom stanju.

Naši preci bili su pomorci, brodovlasnici, trgovci i dobrotvori. Moj je djed krenuo na jedrenjak već s 12 godina. Preci su bili obrazovani i govorili više jezika – njemački, talijanski i francuski. Kada su odlazili na studije, birali su pravo, medicinu ili ekonomiju. Moj djed studirao je pravo u Grazu, a njegov brat u Padovi.

Od predaka smo naslijedili moralne vrijednosti: poštenje, osjećaj za pravdu i skromnost. Vodili smo se pravilom: „Ne čini drugome ono što ne želiš da drugi učini tebi.“ To je ostavština koja mi je najvažnija.

Što se tiče materijalnog nasljeđa, od palače nisam zadržala gotovo ništa – tek nekoliko slika. To je sve što imam.



POSTAL SERVICE
1973
JUL 12

PAID \$1.50

No. 887



Ivo Tripković

„Po tati sto posto Bokelj. Svake smo godine iz Splita odlazili u Boku, uvijek bismo prošli pored palače, fotografirali se, divili joj se. Danas sam aktivno uključen sam u rad Hrvatske bratovštine Bokeljska mornarica 1886. Uz crkvu sv. Eustahija, vezani smo i uz crkvu svetog Leopolda Bogdana Mandića. Tamo imamo i svoj barjak, posvećen našoj obitelji. Kad smo god tamo, nazočimo misi ili svečanostima – to je dio našeg identiteta.

Tata mi prenio je ljubav prema Boki, osjećam da imam obavezu prenijeti ju i svojoj djeci. I mislim da sam uspio. Bili su mali admirali, bili su više puta u Boki, znaju gdje su naši korijeni i osjećaju to kao dio svog identiteta. Uvijek se sjetim svog oca – kad god bi ga pitali odakle je, on bi rekao: „Iz Boke. To mi ostalo urezano u sjećanje. Kad pređem granicu prema Crnoj Gori, osjećam se kao kod kuće, iako više nema toliko poznatih ljudi. Mnogi su se raselili, prodali kuće, sve je drugačije nego krajem 80-ih i 90-ih.

Ali svejedno osjećam veliku privrženost tom kraju, i osjećam obavezu da to negujem, da se ne izgubi. To pokušavam prenijeti i svojoj djeci, i mislim da sam uspio. I supruzi sam približio taj svijet. Imamo svoj ritual – prošetamo do palače, posjetimo crkvu, idemo na Prčanj, jer tamo živi rodbina, uvijek se okupimo, jedemo bokeljsku tortu koju radi rođakinja, to su naši običaji!”

Palača Ivanović u Dobroti

U neposrednoj blizini crkve sv. Eustahija u Dobroti nalazi se impozantna palača Ivanović, jedno od najljepših svjedočanstava bogatstva i moći obitelji Ivanović koja je stoljećima bila među najuglednijima u Boki kotorskoj. Podignuta u 18. stoljeću, u razdoblju kada su Ivanovići stekli značajno bogatstvo kao brodovlasnici, trgovci i pomorci, palača je svojim skladnim baroknim proporcijama i reprezentativnim izgledom dominirala obalom.

Obitelj Ivanović dala je niz znamenitih kapetana, trgovaca i dobrotvora, a njihova je pomorska i trgovačka djelatnost povezivala Dobrotu s brojnim mediteranskim i europskim lukama. Posebno se pamti kapetan Marko Ivanović, junak koji je 1751. godine u bitci s gusarima dobio veliko priznanje, a njegovo je ime ušlo i u narodne pjesme te u djela Andrije Kačića Miošića.

Palača Ivanović bila je središte obiteljskog i društvenog života. Svojim kamenim zidovima, širokim skalinama i prostranim balkonima svjedočila je o pomorskom uspjehu i društvenom ugledu Ivanovića. Unutrašnjost palače krasili su prostrani saloni, obiteljski portreti, stare knjige i predmeti donošeni s putovanja po Levantu i zapadnoj Europi. Kao i u palačama drugih dobrotskih obitelji, i ovdje su se nalazile konobe i skladišta u prizemlju, dok su gornji katovi bili namijenjeni stanovanju i primanju uglednih gostiju.

Blizina crkve sv. Eustahija naglašavala je duboku vezu obitelji s vjerom i zajednicom. Ivanovići su, poput drugih dobrotskih rodova, imali svoje oltare i zavjetne darove u crkvi, svjedočeći o svojoj pobožnosti i zahvalnosti. Njihova imena upisana su u crkvene knjige, a njihovi darovi ostali su trajno povezani s duhovnim životom Dobrote.

Tijekom stoljeća palača je, poput većine bokeljskih zdanja, proživljavala i uspone i padove – od razdoblja trgovačkog procvata i bogatstva do ratnih nedaća, potresa i gubitka imovine. Ipak, palača Ivanović ostala je simbol snage obitelji i podsjetnik na razdoblje kada je Dobrota bila jedno od najvažnijih pomorskih i trgovačkih središta na Jadranu.

Danas, palača Ivanović, smještena uz samo more i nedaleko od crkve sv. Eustahija, stoji kao svjedočanstvo vremena kada su kamen, more i vjera zajedno oblikovali identitet Dobrote i njezinih ljudi. Ona nije tek arhitektonski spomenik, nego i živi podsjetnik na generacije koje su svojim radom, hrabrošću i vjerom ispisivale povijest Boke kotorske.





Mirko Vičević

Admiral Bokeljske mornarice i predsjednik Hrvatskog građanskog društva Crne Gore

“Dobročanske obitelji obilježile su, ne samo Dobrotu, nego cijelu Boku kotorsku, a prema svim saznanjima i zapisima i mnogo više. Pomorske su obitelji u teškim vremenima gospodarski jačale, kako sebe, tako i svoju okolinu. Uspijevale su u vrlo izazovnim i burnim razdobljima ostvarivati nevjerojatne podvige i pronalaziti načine da pronose slavu Dobrote i Kotora.

Dobrota je povijesno gledano uvijek bila itekako značajna u Bokeljskoj mornarici. S obzirom na veliku tradiciju, okrenutost prema moru i osnovnu djelatnost – pomorstvo, ta je veza prirodna i gotovo neraskidiva. Ogroman broj mornara, dočasnika i časnika Bokeljske mornarice upravo potječe iz tih obitelji, iz Dobrote, a i sam admiral. Zbog toga su u velikoj mjeri zaslužni za sve što je Bokeljska mornarica kroz stoljeća uspjela sačuvati.

U ime svih onih prije nas, kao i onih koji dolaze, mogu slobodno reći da Bokeljska mornarica ima budućnost i da, u drugačijim vremenima i na drugim morima, i dalje plovi pravim smjerom.

Iako nisam Dobročanin, u Dobroti sam, u crkvi sv. Eustahija kršten davne 1969. godine. Dolazak pred tu crkvu uvijek posebno raduje i ispunjava. Čak sam i dio ranog djetinjstva proveo u kući Kosovića u Dobroti, pa me za ovo mjesto vežu posebne uspomene, iako danas više naginjem onoj drugoj strani, s pogledom upravo odavde.

Skloni smo putovati po svijetu, a zanemarujemo ono što nam je najbliže i u biti najvažnije. Zato je važno da škole, kao temelj u razvoju intelektualnog sazrijevanja mladih ljudi, pruže osnovu za upoznavanje i vrednovanje vlastite baštine.

Prema iskazima i svjedočanstvima najstarijih članova, posljednja proslava Tripundana u Kotoru, održana zajedno s bratovštinama iz Hrvatske, bila je najveće okupljanje ikada ispred katedrale i u proslavi našeg sveca, što nas posebno raduje. To je lijepi podatak, ali ujedno i samo jedna stepenica na našem putu, jedan val na kojem mornarica plovi i kojemu ćemo težiti da iduće godine okupljanje bude još veće.

Moja poruka mladim generacijama jest da budemo svoji na svome, da ostanemo vjerni našoj tradiciji i da uvijek budemo složni. A ništa bolje ne bih mogao poručiti, nego riječima Fides et honor – vjera i čast.

Obitelj Dabinović - Kokotova kula

Obitelj Dabinović - Kokot dio je starog bratstva Dabinović, a mjesto njihova prvotnog boravka bila je Ljuta. Bratstvo Dabinović doselilo se u Dobrotu najvjerojatnije na prijelazu iz 15. u 16. stoljeće. Među 25 pomorskih bratstava Dobrote, ono je jedno od najpoznatijih, a prvi put se spominje u dokumentima Istorijskog arhiva Kotora 1504. godine. U razdoblju od 18. do 20. stoljeća dali su 108 pomoraca. Kao ljudi od ugleda u Dobroti, članovi bratstva obnašali su dužnost načelnika Dobrotske općine – i to njih pet. U 18. stoljeću imali su 18, a u 19. stoljeću 26 brodova.

Krajem 17. stoljeća preselili su se na lokalitet u Dobroti zvan Galenica, gdje su podigli svoju palaču – danas poznatu kao Kokotova kula. Upravo po tom lokalitetu dolazi nadimak Kokot. Već u vrijeme izgradnje palače, obitelj Dabinović-Kokot bila je među najmoćnijima u Dobroti, ne samo unutar bratstva, nego i među svim pomorsko-trgovačkim obiteljima Boke. Ogroman kapital stekli su u pomorskoj trgovini krajem 17. i početkom 18. stoljeća.

Pomorska je trgovina u to doba bila i prilika i izazov. Mletačka Republika nametala je teške namete – svu robu iz Grčke, Levanta ili južne Italije trgovci su morali cariniti u Veneciji, predavati dio ili plaćati visoke dadžbine. No, dobrotske, prčanske i peraške obitelji znale su pronaći rješenja. Svoje proizvode prodavali su izravno na dogovorenim mjestima, zaobilazeći dio carina. Tako su i Dabinovići-Kokot, poput ostalih bokeljskih pomorskih dinastija, bili poznati i po „tajnoj“ trgovini, koja je donosila znatnu dobit unatoč mletačkim ograničenjima.

“Moć obitelji očitovala se i kroz financijsku aspekt. Već početkom 18. stoljeća Dabinovići-Kokot, zajedno s obiteljima Tripković i Ivanović, dali su veliku pozajmicu za oslobađanje crnogorskog vladike Danila, tada mitropolita, koji je bio zarobljen blizu današnje Podgorice. Kasnije, 1785. godine, kada je Mahmud-paša zapalio Cetinjski manastir, upravo su iste obitelji osigurale sredstva za njegovu obnovu – i to ne kao zajam, nego kao dar.

Njihov utjecaj prepoznat je i u političko-vojnom kontekstu. Godine 1806., nakon što je u Boku stigao ruski admiral Senjavin (tada pod pritiskom nakon kraja austrijske uprave), ruskoj je floti ponestalo sredstava za opskrbu. Kapetani iz Boke uputili su ga na Dabinoviće, koji su dali veliku svotu u zlatu. Time su pokazali, ne samo bogatstvo, nego i stratešku važnost obitelji u sudbonosnim trenucima.

Obitelj je pokazala i veliku brigu za zajednicu. U palači Dabinović-Kokot 1806. godine liječio se crnogorski junak Nikac od Rovina, poznat i iz Njegoševih stihova. Proveo je godinu dana pod njihovim krovom, a obitelj mu je osigurala liječenje kod kotorskih i mletačkih liječnika. Taj detalj pokazuje humanost i ulogu Dabinovića kao dobrotvora i zaštitnika!” – izjavio je Slavko Dabinović, nekadašnji bibliotekar Pomorskog muzeja u Kotoru.





Kokotova kula, podignuta krajem 17. ili početkom 18. stoljeća, rijedak je primjer manjeg mletačkog baroknog palača u Boki i na području cijele Dalmacije. Sačuvala je svoj izvorni izgled kroz stoljeća – masivna kamena fasada, visoki prozori i obrambene karakteristike svjedoče o spoju rezidencijalne i fortifikacijske arhitekture. Palača je preživjela ratove i potrese, a nakon razornog potresa 1979. godine arhitekti su izradili dokumentaciju postojećeg stanja, koja se danas čuva u Zavodu za zaštitu spomenika kulture u Kotoru.

Tijekom stoljeća palača je bila više od obiteljskog doma. U njezinim se konobama skladištila roba s brodova, u salonima su se okupljali kapetani i trgovci, a u blagovaonicama slavili blagdani i krsna imena. Ovdje su se isprepletale pomorska trgovina, vjera i svakodnevni život.

Danas Kokotova kula, iako ranjena vremenom, stoji kao spomenik jednoj od najznačajnijih dobrotskih obitelji. Njezini zidovi čuvaju uspomene na pomorce i kapetane, na darove i dobročinstva, na hrabrost i vjeru u teška vremena. Za potomke, ime Dabinović-Kokot nije samo prezime, već priča o podrijetlu, ustrajnosti i dubokoj povezanosti s Dobrotom i Bokom kotorskom.

“Naša palača Kokotova kula, odnosno palača Dabinović, nažalost je danas devastirana, a od nje su ostale tek vizure prednje fasade. Nakon potresa 1979. godine obitelj je u suradnji sa Zavodom za zaštitu spomenika dala izraditi elaborat za obnovu palače. Međutim, godine su prolazile, a nakon 1991. godine započela je devastacija same palače. Pokradeni su gotovo svi unutarnji elementi, uključujući i stupiće s prednjeg balkona, tako da je palača u potpunosti opljačkana i gotovo do kraja uništena. Slijedili su dugogodišnji sudski procesi u kojima se pokušava oduzeti dio palače, odnosno ono što je u vlasništvu naše obitelji još od 17. stoljeća.

Prvi pisani spomen naše obitelji, odnosno rodoslovnog stabla, bilježi se već 1560. godine i od tada, u kontinuitetu do danas, rodoslovlje obitelji Dabinović je zapisano i sačuvano.

Projekt Putevima bokeljskih Hrvata pokrenuo sam upravo s namjerom da sačuvam uspomenu na Dobrotu, kako na našu obitelj, tako i na druge, poput Tripkovića, koje su oblikovale ovaj zaljev i dale mu pečat koji nosi i danas. Vjerujem da će i ovaj film i knjižica potaknuti građane Dobrote, Kotora, Boke kotorske i Crne Gore da očuvaju ovu vrijednu uspomenu te da zajedno gradimo bolje sutra, s velikim poštovanjem prema prošlosti i svemu što je prethodilo!” – izjavio je Toni Dabinović, autor projekta Putevima bokeljskih Hrvata.



Palača Radimir – Krivi palac

Dvoetažna barokna palača Radimir nalazi se oko pet kilometara od Kotora. U Dobroti je poznata i pod nazivom „Krivi palac“, koji je dobila zahvaljujući obliku na prilazu palači, odnosno zavojitom putu ispred kuće. Palača je dobila značajnu ulogu na jednoj od najpoznatijih kartografskih dokumenata lokaliteta, među inim i lokaliteta Dobrote, koju je izradio znameniti talijanski kartograf Coronelli iz 1688. Na toj karti Radimirov „Krivi palac“ bio je označen kao jedan od najvažnijih orijentira u Dobroti, u to vrijeme bogatoj domovima dobrotskih kapetana.

U popisu kuća iz 1808. godine palača je bila u vlasništvu Antona Boža Radimira, a procijenjena je na 2.000 forinti. Bratstvo Radimir kao i ostala dobrotška bratstva iz razdoblja pomorskog procvata Dobrote, dalo je velik broj znamenitih kapetana.

Najbrojniji pomorski rod u Dobroti bilo je bratstvo Radimir. Tijekom XVII. stoljeća imali su 44 broda, od toga 16 većih tartana i 4 brika, a tijekom XIX. stoljeća 39 brodova (12 tartana, 6 brigantina, 11 peliga, 2 pulake, 1 škuner, 6 karaka i 1 trabakul).

U drugoj polovici XIX. stoljeća palača je po ženskoj liniji prešla u vlasništvo obitelji Dabinović, tako da su danas njezini vlasnici nasljednici brodovlasnika Boža Dabinovića.



Date :



Vanda Babić Galić

Dobrota je dragulj Boke kotorske i kolijevka velikih pomoraca, književnika i zaslužnika, koji su uvijek u svom načelu nosili bokokotorsku kulturu, tradiciju i identitet u obrisima svojih djelovanja, bilo kao pomorci, bilo kao književnici, svećenici ili jednostavno mještani Dobrote.

Kako znamo, Dobrota je osobito u razdoblju od 17. do 19. stoljeća bila jedno od najuglednijih mjesta u Boki Kotorskoj. Dobročani su bili vrsni kapetani, veliki brodovlasnici poznati širom Mediterana i Europe. Njihove su lađe plovile od Levanta do zapadne Europe, sve do Atlantika. Jedna je od zanimljivosti i to da je Ivo Vizin, prvi Hrvat koji je oplovio svijet, na svom brodu imao i vrsne pomorske znalce – Dobročane.

Dobrota je dala veliki doprinos i književnosti i kulturi. Primjerice, značajne su crkve svetoga Mateja i svetoga Eustahija, a jednako su važne i brojne palače pomorskih kapetana. Među najljepšima su palača Dabovinića, palača Tripkovića, palača Ivanovića ili Radimirovića. Posebno vrijedi spomenuti palaču admirala bokeljske mornarice Miloša Miloševića, u kojoj se i danas nalazi jedan od posljednjih očuvanih pomorskih salona – takozvanih saloča, kakve nalazimo i u Dubrovniku. U njemu se čuvaju brojne dragocjenosti koje su njegovi preci skupili tijekom svojih pomorskih putovanja.

Dobrota je važna i po nekim činjenicama koje se premalo spominju. Svi znamo za Paškuća i Tripka, ali rijetko se ističe jedno od najvažnijih nematerijalnih kulturnih dobara – dobrotska čipka. Nju su izrađivale dobrotске žene i ona se smatra osobnim pismom Dobročanki. Ima posebne motive i predstavlja značajno dobro, kako hrvatske, tako i crnogorske kulture. Dok su Dobročanke vezle čipku čekajući svoje kapetane, one su jednako tako zapisivale pjesme, baš kao što su kapetani bilježili dojmove – tužne pri odlasku iz Dobrote i sretne pri povratku. Tako su nastale Dobrotске pjesmarice, zbirke pjesama nastalih između 17. i 19. stoljeća. Njih je zapisao veliki Dobročanin Gracija Ivanović, apostolski vikar i upravitelj Kotske biskupije. On je Dobroti ostavio ne samo Pjesmaricu, već i veliku duhovnu i kulturnu baštinu Boke.

Najbolji način za upoznati palače i vrijednosti Dobrote jest posjetiti samu Boku kotorsku i ne zaobići to predivno mjesto. Nažalost, danas ono više nije kao nekada, betonizacija i bespravna gradnja doveli su do urušavanja njegove prirodne ljepote, koja je još u 19. i 20. stoljeću, pa sve donedavno, predstavljala jedinstvenu duhovnu cjelinu. Ne kaže se uzalud da je Boka kotorska zaljev svetaca, zaljev hrvatske kulture, Bogorodičin zaljev, ali i zaljev plemića, pomoraca i velike kulturne baštine koju baštinimo i mi Hrvati, a koja pripada i Crnoj Gori, državi kojoj Boka danas administrativno pripada.

Spomenula sam palaču Miloša Miloševića, koji je dugi niz godina bio admiral Bokeljske mornarice. Na čelu Bokeljske mornarice promicao je upravo ono što ona i jest – ne samo folklorno društvo, nego identitet Boke. Miloš je doktorirao u Zadru, bio je snažno povezan sa Zadrom i Dalmacijom, te pripada među značajne hrvatske znanstvenike, ali i pjesnike i poete. Posebno je poznat po svojoj lijepoj pjesmi pod naslovom Zadar.

Posebno zabrinjava činjenica da je Boka kotorska zaštićena kao svjetska baština UNESCO-a, a i Dobrota je njezin dio, no unatoč tome nakon Drugog svjetskog rata, a osobito 90-ih godina 20. stoljeća nakon ratova na prostoru bivše Jugoslavije, brojne su dobrotске i bokokotorske obitelji ostale bez svog zemljišta i palača. Problem otete imovine ozbiljno opterećuje i Hrvatsku i Crnu Goru. To je pitanje osjetljivo, ali nužno s aspekta pravde, očuvanja nacionalnog identiteta i kulturne baštine. Hrvatska vlada može i treba, vjerojatno putem međunarodnih sporazuma s Crnom Gorom, tražiti rješavanje imovinskih prava.

Palača Radoničić

Trokatna barokna palača na poluotoku Plagenti kod Dobrote podignuta je u prvoj polovici XVIII. stoljeća. U blizini prilaza palača ima osiguran prostran prostor – trg, koji se i danas naziva „Radoničića trg“.

Palača ima tri kata i sačuvani veliki kameni portal u prizemlju. S južne strane nalazi se dvorana s lukovima, a sjeverna strana zgrade otvorena je velikim balkonom u obliku loggie. Na katu palače nalazi se balkon sa stubovima. U 19. stoljeću palača je prenamijenjena u školu, a nakon Drugog svjetskog rata u njoj je otvorena Pomorska škola u Kotoru. Sada je u njoj smještena Biološka stanica Univerziteta Crne Gore. Nakon potresa 1979. godine palača je bila znatno oštećena, ali je restaurirana i sačuvana do početka 21. stoljeća.

“Obitelj Radoničić koncentrirala se na području Plagenta u Dobroti, lokalitet koji je danas dijelom Instituta za biologiju mora. Palac Radoničić izgrađen je početkom 19. stoljeća, oko 1810. godine, na otkupljenom zemljištu od 5600 m², a vlasnik je bio kapetan Krsto Radoničić. Njegoš je često boravio u tom palacu kako bi se liječio od tuberkuloze, boraveći u sobi okrenutoj prema mulu i Lovčenu. Lovio je ribu koju je spremala supruga kapetana Radoničića. Palac je bio okupljaliste dobrotskih kapetana koji su dijelili svoja iskustva s mora, a nakon što je Krsto Radoničić umro, obitelj se djelomično preselila u Trst.

Prije Drugog svjetskog rata, palac je prodan udruženju Jadranska straža, koje ga je preuređivalo za ljetovanje djece i upoznavanje s pomorskim tradicijama. Tijekom talijanske okupacije koristio se za obuku podmlatka, a nakon rata služio je kao dom za učenike Srednje pomorske škole, sve dok nije osnovan Institut za biologiju mora 1963. godine.

Preko puta mu je veći palac Radoničić koji su gradila tri brata, a taj srednji dio otkupio je moj pradjed, kapetan pomorac i tu su živjela njegova djeca i obitelj. I danas su potomci Radoničić prisutni u Dobroti, uključujući Milana, Joška i Duška Radoničića, a tradicija pomorstva i dalje se nastavlja.

Najveća koncentracija moćnih pomorskih bratstava, poput Dabinovića, Koslovića, Tripkovića, Ivanovića i Marovića, bila je u Ljutoti, dok su Tripkovići i Ivanovići ostavili značajan trag u pomorskim bitkama 18. stoljeća u Grčkoj, kod Pireja i Patrasa.

Danas se, nažalost, ne pridaje dovoljno pažnje očuvanju ove tradicije, kako materijalne, tako i nematerijalne, uključujući običaje i lokalni bokeški govor koji se sve manje čuje. S velikom ekspanzijom turizma i masovne turističke trgovine, perspektiva očuvanja ovih vrijednosti nije baš sjajna!” - Slavko Dabinović





Zvonimir Deković

Cijeli potez od Kotora do Ljute, prostor koji zauzima Dobrota u dužini od preko četiri kilometra, u stvari je oblikovan kotorskim, odnosno dobrotskim katoličkim hrvatskim obiteljima pomoraca. Nažalost, danas mlade generacije o tome znaju vrlo malo. Samo stariji i nasljednici, koji nastoje ostvariti svoja elementarna ljudska prava i povrat imovine na tim palačama, pokazuju interes. Šira zajednica, nažalost, nema dovoljno senzibiliteta za tu povijesnu činjenicu, što predstavlja jedan od najvećih problema naše zajednice.

Hrvatska zajednica kontinuirano se bavi ovim pitanjem, jer je ono iznimno važno i za samu Katoličku crkvu, odnosno Kotorsku biskupiju, kada govorimo o Boki. Sve što vidimo danas, od mora pa do poluotoka Vrmac, s obje njegove strane, uključujući i dobrotski prostor, nekoć je bilo vlasništvo domicilnog stanovništva. Ovdje ne govorimo o zemlji i imovini koja je prodana, već o onoj koja je nepravедno oduzeta i koja se ni danas ne može vratiti. Radi se o ogromnim površinama, zemlji i crkvama. Samo u Kotoru postoji desetak katoličkih crkava koje su pretvorene u državne institucije.

Kada govorimo o povratu imovine, nalazimo se u svojevrsnom pravnim limbu u kojem nije jasno hoće li se to pravo ikada u potpunosti ostvariti. Često se kaže da je pravda koja dođe kasno gora od same nepravde, a upravo to najbolje ilustrira primjer gospođe Tripković iz nekada vrlo bogate dobrotške obitelji. To je paradigmatičan primjer gdje se ne zna hoće li netko od njih ikada doživjeti pravdu.

Prema zadnjem popisu, u cijeloj Crnoj Gori živi svega 5150 Hrvata, od čega oko 75% u Boki – u Tivtu, Kotoru i Herceg Novom. Mi smo najmanja nacionalna zajednica u Crnoj Gori, ali, prema statističkim podacima Monstata i prošlogodišnjoj izjavi predsjednika Općine Kotor, upravo se u Kotoru nalazi više od 65% ukupnog kulturnog blaga Crne Gore. Poruka mladima je bi upravo ono što je tema ovog filma – to treba proučavati i znati, jer to je povijest, to su naši korijeni i temelj na kojem mladi trebaju graditi budućnost.

Impressum:

Autor projekta i brošure: Toni Dabinović

Lektura: Sanja Putica

Izjave: Mirjana Tripković – Pantar, Vanda Babić Galić, Ivo Tripković, Mirko Vičević, Slavko Dabinović, Zvonimir Deković

Foto: Krsto Vulović, privatni albumi obitelji Dabinović i Tripković

Izdavač: B.E.T. d.o.o.

Brošura je izdana uz podršku Središnjeg državnog ureda za Hrvatske izvan Republike Hrvatske

Projekt „Putevima bokeljskih Hrvata“ održava se pod supokroviteljstvima predsjednika Crne Gore Jakova Milatovića te predsjednika Republike Hrvatske Zorana Milanovića. Partner je Hrvatsko nacionalno vijeće Crne Gore, Hrvatsko građansko društvo Crne Gore, Općina Kotor, Turistička organizacija Općine Kotor te Zajednica bokeljskih Hrvata. Donatori i sponzori projekta su: JANA d.d., Croatia Airlines, Erste Banka Hrvatska te hoteli Cattaro i SIRO Boka place.